

Eva Hahnová: *Češi o Česích: dnešní spory o dějiny*. Praha: Academia, 2018, 267 s.

Jací vlastně Češi jsou? Jsme opakovaně selhávajícím národem či národem osvobozených sluhů? Nebo snad kolektivem čecháčků? Všechna tato označení, přinejmenším na první pohled, mají jedno společné. Jedná se o hanlivé charakteristiky, které působí stereotypizujícím dojmem. Historička Eva Hahnová, jejíž hlavní profesní náplň v posledních letech tvoří právě zkoumání stereotypů o Česích a českých dějinách, což mimo jiné dokládá její antologie *Od Palackého k Benešovi: Německé texty o Česích, Němcích a českých zemích* (Praha 2015) a také kniha *Dlouhé stíny předsudků. Německé a anglické stereotypy o Česích v dějinách 20. století* (Praha 2015), se tentokrát rozhodla věnovat pozornost „osučujícím stereotypům“ zaznívajícím z úst veřejně známých a ve veřejném prostoru vystupujících osobností z domácího prostředí. Je totiž přesvědčena, že podobné výroky naší společnosti nijak neprospívají, protože vytyčují „diskurzivní kontinuity referenčního rámce“ domácího veřejného prostoru, nadto polarizují českou veřejnost, ovlivňují politické dění v zemi a spoluurčují chápání identity našeho národa.

Sama autorka v osobní poznámce v úvodu své knihy upozorňuje na to, že její publikace nemá být „systematickým pojednáním pro odborníky“, nýbrž je určena čtenářům, kteří „holdují empatii a rozumu“, aby jim poskytla inspiraci k přemýšlení o českém národu a jeho minulosti. Záhy však čtenář zjistí, že pouze s uvedenými schopnostmi si nevystačí. Musí být vyzbrojen také vědomostmi přesahujícími rámec gymnaziálního studia dějepisu (alespoň pokud jde o 19. a 20. století v dějinách Evropy a Čech), pochopením toho, jakým způsobem zkoumají svůj předmět studia historie a filozofie (případně sociologie) a seznámit se alespoň s některými texty autorů, o kterých autorka píše, z nichž cituje a ke kterým poskytuje analýzu textu a použitého jazyka. Tím ovšem nemíním naznačovat, že by kniha byla psána příliš složitým a výhradně odborným jazykem.

Publikace je rozdělena, nebudu-li zmiňovat úvod a závěr, celkem do šesti kapitol. První z nich nazvaná *V galerii nářků* čtenáře

seznamuje s některými výroky, jež zazněly v českém veřejném prostoru přímo z úst či prostřednictvím textů politiků, publicistů, akademiků a spisovatelů a které Eva Hahnová řadí k oněm hanlivým a stereotypizujícím označením českého národa. Především se snaží kriticky poukázat na důvody, proč by neměly být brány jako skutečný a zobecňující popis vlastností Čechů. Veškeré výroky jsou přitom dobře dohledatelné na Internetu, na což autorka sama poukazuje hned na začátku knihy. Hahnová právě taková stereotypní prohlášení považuje za součást dnešních sporů o české dějiny, jedná se ostatně o podtitul recenzované publikace, které by se zjednodušeně daly charakterizovat (autorčinými slovy) jako „spory mezi hlasy volajícími po jakémsi duchovním uzdravení národa a protesty proti přepisování dějin“. Hahnová vidí hlavní problém v nekritickém přístupu k patočkovským stereotypům o Česích, jež byly bez dostatečné reflexe přejaty z obsáhlé publikace *Češi v dějinách nové doby*, sepsané politologem Petrem Pithartem, psychologem Petrem Příhodou a historikem Milanem Otáhallem pod pseudonymem Podiven (Praha 2003). Nejde však pouze o málo kritické přebírání patočkovských obrazů českých dějin, ale rovněž o další variace na ně a vytváření stereotypů nových. Velmi rozporuplné reakce na uvedenou knihu stály přímo u zrodu oněch dnešních sporů o české dějiny, jak Eva Hahnová ukazuje ve třetí kapitole *U kolébky nové kapitoly sporů o dějiny*. Kde se ale vzaly již několikrát zmíněné „patočkovské stereotypy“? O tom pojednává další kapitola s názvem *Obrazy z pera Jana Patočky*. Jan Patočka, filozof fenomenologického ražení, po sobě zanechal obsáhlý archiv, jenž byl po roce 1989 postupně v několika svazcích vydáván jeho studenty (viz Ivan Chvatík. *Dějiny archivu Jana Patočky a co jim předcházelo*. In. *Jan Patočka v jubilejním roce 2017: sborník příležitostných textů*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017, s. 47–78). Zde se také objevily texty vydané pod názvem *Náš národní program* r. 1990, respektive *Co jsou Češi?*, obsahující Patočkovy úvahy o českém národě a jeho dějinách. Hahnová shrnuje jak pozitivní, tak i negativní reakce na tuto archivní část Patočkova díla, sama je však podrobuje vlastní kritice, když poukazuje na nedostatečný, či dokonce chybný historický

výklad některých událostí (s. 58). Zároveň pečlivým rozbořením a upozorněním na příslušné, v knize citované pasáže dokazuje, že Jan Patočka se ocital pod vlivem starších stereotypů, které se objevovaly již v době První republiky, případně pocházejí z německého prostředí, jímž se Patočka nechával ovlivňovat (s. 62, 63).

V následující kapitole *Postmoderní obrazy Václava Bělohradského* Hahnová upozorňuje na vliv jiného českého filozofa, jenž rovněž ve svých textech používá hanlivě působící výroky poškozující českou národní identitu. Ani Václav Bělohradský není podle Hahnové dostatečně obeznámen s českými dějinami (současnou historiografií, viz s. 139) a používá zkreslující obrazy českých dějin, zejména Mnichova, předválečného Československa a prezidenta Edvarda Beneše, které kromě Patočky přebírá především z textů historika Jana Tesaře. Celkově si vybírá díla autorů hovořících o „selhávajícím národě“, aby tak podpořil svoje vlastní myšlenky (s. 127, 131). Hahnová ovšem nepovažuje Bělohradského za autora předpojatého, spíše za někoho, kdo skutečně není s českou historií obeznámen, mimo jiné proto, že současnou českou historiografií ignoruje (s. 138).

Poslední dvě kapitoly autorka věnovala rozboru různých pohledů na bývalé Československo s poukazem na knihy historiků, kteří se snaží období první republiky a s ním spojené složité etapy české historie zmapovat na základě pečlivého studia pramenů. Ukazuje tím, že takové pohledy jsou z podstaty zkoumaných dokumentů pluralitní a neomezují se na zjednodušující dichotomická nahlížení, jež na jedné straně Československo adorují, anebo jej rovnou zatracují. Úplně poslední kapitola pak pojednává o obrazech českých dějin vznikajících v době protektorátu. Eva Hahnová v této souvislosti upozorňuje jak na obrazy vznikající pod nadvládou nacistů, ať už se jedná o záměry nacisty podporované, nebo naopak realizované tajně, tak na exilovou produkci a představuje i poválečné reakce na ně (s. 203). Závěrečné dvě kapitoly jsou podle mého názoru tím nejzajímavějším a nejinspiračnějším, co může čtenář v knize najít. Ostatní části doporučuji číst s odstupem, kritickou ostražitostí a důsledným ověřováním autorčiných závěrů.

Poněkud zarážející okolnost představuje už sama skutečnost, že Hahnová všechny uvedené texty kritizuje za nedostatečnou historickou relevanci, avšak vyčítá tím zařazeným textovým zdrojům něco, na co si nehrají, nesnaží se totiž být odborným historickým pojednáním. Jistým způsobem sporné se to zdá být v případě publikace *Češi v dějinách nové doby*, nicméně přesto i zde autoři upozorňují, že o historicky odbornou práci nejde. Pokud by si jen trochu obeznámený čtenář chtěl přehled historicky relevantní pojednání, jistě by sáhnul po jiných dílech od jiných autorů, nejlépe historiků.

Eva Hahnová také v knize nikde neobjasňuje, proč si vybrala ke svému rozboru právě úvahy Jana Patočky, Václava Bělohradského nebo publikaci *Češi v dějinách nové doby*. Proč jmenované texty reprezentují typické příklady hanlivých stereotypů o Čechách a proč autorka ne zvolila jiné, to se může čtenář pouze dohadovat. Hahnová se snaží dokázat, že u zrodu analyzovaných hanlivých stereotypů, a tím pádem i dnešních sporů o české dějiny, stál v podstatě Jan Patočka se svými úvahami o českých dějinách, neboť byl podle Hahnové sám pod vlivem řady stereotypů, jež potom jeho student Václav Bělohradský a pseudonymní trojice Podiven (tito autoři Patočku rovněž znali) přebírali bez kritického odstupů, načež osvojené stereotypy dále používali či rozvíjeli, takže se logicky staly součástí diskurzivního rámce diskuze o českých dějinách. Pokud by však Hahnová chtěla dokázat, že tomu tak skutečně je, pravděpodobně by musela použít mnohem více textů od většího množství autorů a dokázat, jak přesně se debata okolo českých dějin takovým způsobem (jejími slovy) dichotomizovala, což by samozřejmě obnášelo analyzovat další promluvy zabývající se českými dějinami. Takto se bohužel její snaha zdá být pouze nepodloženým konstruktem. Navíc se v knize čtenář nedozví, mezi kým, kde vlastně a jakými cestami spor o české dějiny probíhá. Měla-li být tato monografie pokusem o reminiscenci debaty známé jako „spor o smysl českých dějin“, jež probíhala v první polovině 20. století mezi osobnostmi české filozofie na jedné straně a osobnostmi české historiografie na straně druhé, načež vyústila v přímou konfrontaci mezi Masarykovým a Pekařovým pojetím

českých dějin, pak jej nelze považovat za pokus příliš zdařilý.

Výhrady mám i k autorčině analýze citací a výběru citací z textů. Uvedu pouze některé nepřesnosti, ale jistě by si její dílo zasloužilo rovněž v tomto směru mnohem hlubší kritickou analýzu. Po vyhledání a přečtení textů Václava Bělohradského (konkrétně *Může se EU stát ve 3. tisíciletí školou demokracie?*, respektive *Identita je trauma*) jsem nabyla pocitu, že jsem zřejmě četla jiné texty než autorka. Nedošla jsem ani ke stejnému závěru, že by Václav Bělohradský v textech „mentálně vyčleňoval řadu států z Evropské unie následkem údajné nenormálnosti jejich národů“ (s. 203), nebo dokonce „karikoval“ dějepis (s. 139). Hahnová totiž vybere citace, jež se zdánlivě týkají tématu, o němž hovoří, tedy údajného použití hanlivého stereotypu o Česích, a doprovodnou analýzou či vysvětlením pak nabídne čtenáři, co má vidět, aby to odpovídalo jejím závěrům. O širším kontextu a celkovém obsahu rozebíraných textů pomlčí.

Co se týká textů Jana Patočky, je nutno podotknout, že Patočka nebyl historik, nýbrž filozof fenomenolog a byl si toho sám dobře vědom: „Zdá se mi tedy, že Češi, tito shora osvobození sluhové, propásli příležitost dodatečně a samostatně vybojovat svoji svobodu...“ (Jan Patočka: *Češi, díl I. Sebrané spisy*, s. 323.) Nejedná se zde o žádný historický postulát, ale pouze o to, jak se Patočkovy jevil období okolo roku 1938. Nehledě na to, že „shora osvobození sluhové“ jsou navíc jen reakcí na Hegelovu *Fenomenologii ducha*, konkrétně kapitolu o svědomí, na kterou Patočka odkazuje ve svém textu o několik vět výše, což sice Hahnová ve své knize uvádí, ovšem celý citát nepoužila (s. 73), a nikoli důkazem toho, jak Patočka podlehl „oblíbeným hanlivým stereotypům o státech, které vznikly po první světové válce ve střední a východní Evropě a jejichž národy bývaly z britské imperiální perspektivy odmítavě stigmatizovány jako neschopné správy vlastních států“ (s. 79). Pokud vůbec něčemu Patočka podlehl, pak to byl Hegel...

Jiným případ chybného autorčina úsudku představuje odkaz na dopis, jenž Patočka adresoval své německé přítelkyni a ve kterém napsal: „Tento asi desetimilionový národ mluví těžko

naučitelnou západoslovanskou řečí a přejímá od ostatní Evropy duchovně mnoho, ale vrátí již z těchto jazykových důvodů velmi málo“ (s. 72). Hahnová z citátu dovozuje, že „zde autor nabídl obraz českého národa z perspektivy zvenku, jak si asi představoval, že ho vnímají Němci. To odpovídá formě dopisů německé přítelkyni, ale udivuje konstrukcí obrazu Čechů jako „příjemců“, nikoli spolutvárců evropské kultury. Vzhledem k tomu, že se tak mnozí němečtí autoři po generace o Česích vyjadřovali, jde o zřejmý pokus identifikace autora s adresátem“ (s. 72). Skutečně je v knize slovo *německé* uvedeno kurzívou, což navozuje nepřijemný pocit naprosté manipulace se čtenářem. Nehledě na to, že autorka svému čtenáři v podstatě nabízí vlastní domněnku o tom, jak si Patočka myslel, že Čechy vnímají Němci, a jak předpokládal, co by jeho německou přítelkyni v dopise nejvíce potěšilo. Vysvětlení skutečného myšlenkového obsahu Patočkova výroku ponechám na čtenářově rozumové úvaze.

V této recenzi jsem zatím použila, řekla bych, ukázky poněkud slabšího kalibru. Ve své publikaci uvedla Eva Hahnová na adresu zařazených autorů mnohem závažnější soudy, které jsou často mírně řečeno „unfair“. Pochopitelně se v knize rovněž objevují autorčiny výroky, s nimiž se nedá než souhlasit. Ať už se týkají stereotypů, které v té či oné podobě, stannou-li se zbraní v boji dvou skupin, mohou vést k nebezpečným situacím, nebo její snahy čtenáři vysvětlit, že i velké osobnosti se mohou mýlit a často žijí v zajetí různých ideologií, respektive úsilí dokázat, že český národ se svými dějinami je nakonec docela „obyčejným národem“ mezi dalšími obyčejnými národy...

Po přečtení knihy *Češi o Česích: dnešní spory o dějiny* je recenzent nutně postaven před dilema, zda knihu doporučit či nedoporučit dalším čtenářům a jestli na ni vůbec ještě (třeba v nějaké polemice) více upozorňovat. Autorka knihy slibuje vysvětlení a objasnění dnešního sporu o české dějiny čtenářům, kteří se v těchto otázkách ztrácejí, a tomu skutečně dostojí. Způsob, jakým se to v knize děje, ovšem zůstává více než na pováženou a rozhodně skrývá potenciál rozdmýchat vášnivé emoce a rozporuplné reakce. Pokud chtěla Eva Hahnová opravdu jenom

poukázat na škodlivost různých stereotypů, které se promítají do diskurzů ve veřejném prostoru, a přispět tak ke zlepšení celkové veřejné diskuze na podobná témata, případně poukázat na to, v čem se uvedení autoři mýlí nebo nepřesně vyjadřují, nebylo nutné se s nimi vypořádat takovým způsobem, jakým to na mnohých místech své knihy autorka učinila. Na druhé straně je kniha dobrým příkladem toho, jak lze jednoduše manipulovat s texty i se čtenářem, který má tím pádem výbornou příležitost si procvičit své vlastní kritické myšlení.

Iva Buštová

DOI: 10.14712/23363525.2020.12

Dennis Smith: *Civilized Rebels. An Inside Story of the West's Retreat from Global Power.* London: Routledge, 2018, 216 s.

Dennis Smith ve své nejnovější publikaci navazuje na témata, kterým se věnuje už dlouho. Jeho předchozí titul *Conflict and Compromise: Class Formation in English Society 1830–1914* (Routledge 2016) se zabývá dobou vzestupu průmyslu a sleduje na tomto pozadí dvě britská města, přesněji řečeno odpovídající změny v sociálním životě. Zaměřuje se přitom zejména na konflikty a kompromisy, které musela společnost přijmout po té, co byl starý řád nahrazen novým, a také zkoumá, jak tyto změny ovlivnily různé části sociálního života. Druhou publikací, která aktuální knize nejen tematicky předchází, je *Globalization: The Hidden Agenda* (Polity Press 2006). Smith v ní poukazuje na to, že je nutné podívat se na problematiku globalizace znovu a ze své perspektivy poukazuje na příklady, kdy může mít globalizace osvobozující účinky, stejně tak jako může způsobit ponížení. Jak sám upozorňuje, kniha *Civilized rebels* představuje linku spojující obě předešlé publikace, a stává se tak posledním dílkem v autorově trilogii.

Dennis Smith se ve své nové publikaci ptá: Jak reagují lidé v situacích, kdy jsou vystaveni ponížení? Dívá se na individuální příběhy žen a mužů z širšího kontextu a dává je do souvislosti s historickým a politickým vývojem.

Hledá velký obraz, aniž by přehlížel životy jednotlivců.

Pro svou analýzu si vybírá čtyři postavy. Všechny mají společné to, že během svého života zažily obdiv i odpor společnosti. Jsou jimi jmenovitě Oscar Wilde a Nelson Mandela, kteří oba nejprve ve svém životě byli terčem perzekuce a odsouzení, aby se postupně stali milovanými hrdiny. Další osobností je Aun Schan Su Ťij, v současné době ministryně zahraničí Barmy, která byla ještě do roku 2018 považována za hrdinku bojující proti krutému režimu, ovšem v současnosti jsou její činy zpochybňovány. Poslední postavou je pak Jean Améry, rakouský filozof a spisovatel, který ze svého života nejprve zažil hrůzy holocaustu a později získal uznání, když o holocaustu a povaze nacismu referoval. Všichni čtyři také zažili vězení. Oscar Wilde v britském žaláři, Nelson Mandela na ostrově v Jižní Africe, Jean Améry v koncentračním táboře a Aun Schan Su Ťij byla v domácím vězení v Barmě.

Každý z nich viděl Británii z různých pohledů (zevnitř i zvenčí) a v různých dobách její slávy (na vrcholu moci a během úpadku). Autor se věnuje obdobím od druhé poloviny 19. století do současnosti a zaměřuje se převážně na tři události: Britské stažení se z Evropy, ztrátu moci západního světa a s tím související ztrátu moci Británie na moři.

Smith uvedené čtyři postavy kriticky reflektuje a hledá odpověď na otázku, co nám jejich příběhy a životy říkají o britském impériu a jak bude Západ, který pomalu ztrácí moc ve prospěch Číny, Indie a zemí jižní a jihozápadní Asie, na změněnou situaci reagovat. Všechny čtyři postavy vidí jako symboly aktů celých skupin, jež byly nuceny reagovat na hrozby násilí a ponížení. Nakonec se propracovává ke způsobům, na jejichž základě mohou nejen jedinci, nýbrž i skupiny, národy a dokonce celé regiony reagovat na hrozbu ponížení. Analyzuje příběhy „rebelů“, kteří se vyrovnávali s represivními režimy, a dochází k několika variantám postojů. Každý z nich totiž reagoval na ponížení jiným způsobem, což autora vede k vytvoření modelu reakcí na takové podmínky.

Nicméně kniha má v názvu spojení „civilizovaní rebelové“. „Rebelové“ proto, že vystupovali